

Gion Nándor

újvidéki és pesti novellái

A novella Gion Nándor életművének alapműfaja. Leszámítva a kamaszkori verseket, melyeket megsemmisített, novellákkal kezdi írói pályáját, igaz, előbb álneven írt, majd a saját neve alatt közli az általa esszé-novelláknak nevezett írásokat Ahasvérusról, Izsakhárról. Első irodalmi díját is novelláért kapta, 1968-ban a Magyar Szó pályázatát nyerte meg *Olyan, mintha nyár volna* című szövegével, amelytől első novelláskötete kapta a címét. Hogy Gionnak kevesebb novelláskötete van, mint az opus ismertetében gondolnánk, és a műfaj iránti vonzódása alapján logikus lenne, azzal magyarázható, hogy a közös, ismétlődő motívumok és hősök, a többször használt keretes szerkezet folytán novellái novellafüzérekké, sőt nem egy esetben regényekké szerveződtek. Ezenkívül vannak antológiákban, elsősorban az egy év terméséből válogatott *Körképek*ben közölt szövegei, s vannak olyan novellák, sőt novellaciklus is, amelyek csak folyóiratbeli, illetve újságközlésben maradtak fenn.

Szigorúan vehető novelláskötete négy van. Egy újvidéki korszakából (*Olyan, mintha nyár volna*, 1974), s három Pesten megjelentetett (*Mint a felszabadítók*, 1996; *Jéghegyen, szalmakalaphban*, 1998; *Mit jelent a tők alsó?*, 2004), mind a három lényegében válogatott novelláskötet, melyek Újvidéken és Pesten írt szövegeket egyaránt tartalmaznak.

Hogy újvidéki és pesti novellákról beszélünk, azt nem annak alapján tesszük, hogy melyik novella hol keletkezett, hanem mert tematika szerinti kétféleségről van szó, amiben természetesen lényegesen közrejátszott a szövegek megírásának ideje.

Három-három felnőtt és ifjúsági regény és egy novellafüzérnek (egy-egy szerint novelláskötetnek) nevezett könyv után jelent meg a tizenkét szöveget tartalmazó, alig nyolcvanoldalmi kötet, amelyet azonban gazdag és szemlélet szempontjából változatos kritikai visszhang kísért. Ta-

lán éppen a novelláskötetet megelőző Gion-művek, elsősorban a *Virágos Katona*, az *Ezen az oldalon és A kárókatónák...* által magasra tett szerzői mérce, amit a kritika, minden kifogása ellenére, kellően méltányolt, lehet a magyarázata, hogy az *Olyan, mintha nyár volna* című kötet minden egyes kritikája megtorpanást említ. Gion „legújabb kötete azt a benyomást kelti, mintha a gazdagodás és mélyülés folyamata megállt volna” (DÉR, 1975). „Novelláskötete [...] némileg csalódást okozott”, talán, mert Gion túl érdekesre kívánta alakjait festeni, miközben (papír)hősei „tézishelyzetekbe, közhely-szituációkba kerülnek, lebegnek, s enerváltság, üresség lengi körül őket [...], mind-mind túlstilizáltak, modorosak” (KURUCZ, 1975). „Az új kötet tizenkét novellája nyersebb, elvadultabb, sivárabb világban játszódik, a Keglovics-utca lakóitól eltérően a szereplők is keményebb, ha szabad azt mondani, prózaibb anyagból gyúródtak, kevésbé érzelmek [...]. De hiányzik belőlük az a frissesség, amiből az írás öröme is kiérződik [...], a modorosság félreismerhetetlen jegyeit viseli magán” (HERCEG, 1975). Gion a „korábbi könyvek feledhetetlen alakjait, Romodát, az ácsot, Szent Jánost, a méhészt, Kordovánt, a késdobálót, az öreg Madzsgájt az *Ezen az oldalon*ból és Török Ádámot, Rojtos Gallait, Gilikét, valamit Rézit a *Virágos katonából* az új novelláskötet nem tudja megismételni”; az egyik novella „azért túlírt, mert a groteszk sem bírja el a végenincs-történetet”, a másik, mert „megmarad a felszínen”, s „a címadó elbeszélés is elég jelentéktelen” (SZAKOLCZAY, 1976). Bár a kötetnek „valamiféle egységet kölcsönöz” a „szereplők közötti viszonyok strukturáló ereje”, de „nem alakulnak ki csomópontok, vonzaskörök, és ezért minden távol is esik egyben egymástól. Egyfajta lusta, epikus örvénylést érezhetünk a felszínen, de valós központ nélkül. A művek mélyén nincs áramlás. Állóvizek” (KOPECZKY, 1975).

Ugyanakkor mindezek a kritikák tartalmaznak dicsérő szavakat, és rendre megnevezik azt a néhány szöveget, amit kiválónak, remekműnek tartanak. „...ez a visszalépés Gion prózájának rajtvonalához a szembenézést is magával hozta. [...] A novellák magukban hordják a megújulás, a teljes fordulat ígérését” (HERCEG, 1975). „Gion Nándor a hatás és fokozás minden módját ismeri, és tudja, hogy a sejtelem, az áttételes mondanivaló még külön meg is emeli az írást”, mint például a *Patkányok a napon*-ban; sajátos csodálattal viszonyul alakjaihoz, s „csodálatát a hétköznapiból [...] a lélekrajz árnyaltságával kiemelkedő alakok tükrözik” (SZAKOLCZAY, 1976), pl. a *Csillagok minden színben II.* fáradtságot nem ismerő hőse, ki a „merjél önmagad fölé nőni” elv megtestesítője. „Írói módszerének az a része, mely képalkotásra, a textus vizuális anyagának megalkotására hivatott, nem változott. Még mindig »szürkét rak szürke mellé«, csakhogy a szín még jobban kihűlt és elpiszkolódott. Egy csupa hideg és semmit-

mondó színekkel megfestett tájképen a parányi vörös folt a nap mérhetetlen hőjét és fényét tudja felidézni. Veszélyes, továbbfejlesztett és rafinált kontrapunkttechnika ez. Biztos kéz, jó arányérzék szükséges ahhoz, hogy a súlypontok mennyiségi eltolódását minőségi ellensúlyozással egyensúlyba hozhassa. Kibalanszírozni a mozgást és a süket csendet, az elidegenedést és a lírát” (KOPECZKY, 1975) tudja Gion legjobb novelláiban (*A galamb, Olyan, mintha nyár volna, Szúnyogok és a pályaoőr, Csillagok minden színben I., II.*).

Egészen más pozícióból közelít a Gion-novellákhoz a *Különös ajándék* (1975) című antológiáról író kritikus (SZÁVAI, 1984), aki csak a gyűjteményes kötetbe válogatott szövegekről ír(hat), s ezek (*Olyan, mintha nyár volna, Csillagok minden színben I., Csillagok minden színben II., A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni, Patkányok a napon*) alapján mond közvetett véleményt a kötetéről is. Szerinte az antológia szerzői közül „Gion a legkiforrottabb novellista [...], nem anekdotázik, sőt, novelláinak alig van cselekménye, viszont tömören, nagyon hatásosan szerkeszt, s ami ennél is lényegesebb, remekül ért az atmoszférateremtéshez [...]. Gion azt a novellatípust műveli, amely Goethe szerint a műfaj legmagasabb rendű változata: jelentéktelen, köznapit emel föl az előadásmód erejével”.

Az *Olyan, mintha nyár volna* című novelláskötet recepciójában, ha már ezen az úton haladva tárgyaljuk az opust, külön hely illeti meg azt a kritikát, amely mielőtt jellemezné a gioni novelláírást, a műfaj vajdasági alakulástörténetében próbálja elhelyezni. Lényegében abban a kontextusban, amely alapján a *Különös ajándék* kritikus vélekedett a Gion-novellákról olyan mezőnyben, melyben többnyire (mert Gál László, Domonkos István, Tolnai Ottó, Bányai János, Végel László, Juhász Erzsébet, Bognár Antal is helyet kaphatott volna a kötetben!) a műfaj legjelentősebb és legváltozatosabb formáit művelő szerzők (Szirmai Károly, Sinkó Ervin, Majtényi Mihály, Herceg János, Csépe Imre, Saffer Pál, Németh István, Major Nándor, Varga Zoltán, Deák Ferenc, Holti Mária, Gobby Fehér Gyula és Brasnyó István) szerepelnek. A kritikus (BÁNYAI, 1974) a hagyományban két novellatípust különít el. A „hagyományos törvényeket betartó, de szellemesen és jókedvűen mesélő” változatot, melyet elsősorban Majtényi novellisztikája képvisel, és „a látomásokba, ködökbe, lírai helyzetekbe merülő” változatot, melyet Szirmai Károly novelláírása reprezentál. E két variáció után némileg háttérbe szorult a novella, átadta a helyét a regénynek, talán mert „az évtizedek folyamán kiművelt novellatípusok alkalmatlanná váltak a mindig megújuló igények kielégítésére”. Természetesen, élő irodalomról lévén szó, voltak kísérletek, melyek a műfajon belül más irányban próbáltak tájékozódni. Ezt Brasnyó kötetei (*Csapda, 1971; Lampion a fán,*

1972) mellett éppen Gion szövegei példázzák. Ő „egy egészen sajátos, nagyon laza regényszerkezetre emlékeztető novellatípust” próbált ki az *Ezen az oldalon*-ban, s ezzel „egy kifáradt forma felújítása felé is lépést tett”. Ezt folytathatta volna Gion az *Olyan, mintha nyár volna* című kötettel, de nem tette, könyvét „nem tudta sem stílusában, sem anyagában egységessé tenni”. Talán, veti fel a kritikus, mert „nem igazi beszédformája a novella”, pontosabban „nem az önmagában zárt és teljes novellaforma, inkább a nyílt, egymást értelmező, egymásra visszaütő, laza szálakkal kapcsolódó elbeszélésfüzér”, amit ennek a kötetnek két legsikerültebb írása (*Csillagok minden színben I., II.*) is példáz, utalva egyben arra is, hogy Gionnak „legalább két írásra van szüksége, hogy egy-egy novellahóst vagy írói helyzetet érvényesíthessen”. De olykor ez sem elegendő, mert gyakran megreked a jelzések szintjén, „ismétel meg már ismert képleteket és modelleket”, csupán ötleteket közöl. Másfelől viszont cáfolja ezt az egymásba kapaszkodó novellatípus fontosságát, hogy a kötet legsikerültebb vállalkozása *A galamb* című szöveg. Ebben a sajátos gioni kettősség jut érvényre, amely „az álom és a valóság, a fikció és a tények” együttesében mutatkozik meg. Ennek ellenére, bár a galamb jelképpé minősülve „az írónak korábbi munkáiból jól ismert, a kegyetlenségtől és durvaságtól sohasem mentes” líraiságát fejezi ki, s annak dacára, hogy a novella „Jól szervezett” és „életanyaga is gazdag, párhuzamos felépítése, rétegei meggyőzően hatnak”, nem tölti be azt az összefoglaló szerepet, amit az író neki szán. De nem az adott novellában van a hiba, hanem abban keresendő, hogy a kötet többi novellája nem ebben a modorban készült. Ezzel, hogy a kritikus belső értékei szerint szembeállítja *A galamb* című novellát és a kötet többi darabját, olyan problémát vet fel, amely Gion egész opusát, kivált pedig majd pesti éveiben írt novelláit jellemzi, nem a legszebb színben. A népszerűség kérdéséről van szó, amit Gion írói kvalitásai alapján könnyen elérhet, s el is ért, de amely veszélyt is jelent a számára. Mindent tud, ami a népszerűséghez szükséges, elsősorban kiválóan tud mesélni, mivel azonban „nem érdekli a prózai forma kérdése, teherbírása, lehetősége”, „nincsenek kételyei” a formával kapcsolatban, könnyen fogyasztható prózát ír, de mintha írói adottságait Gion nem tudná a legjobb módon kihasználni, szögezi le a kritikus, ettől függetlenül azonban, nem ezzel a kötetével, Gion Nándor mégis „epikai világa újabb prózaírásunk kivételes eredménye”. Hibáiról ezért kell nyíltan, kendőzés nélkül írni.

*

A könnyű siker s a vele járó népszerűség, ha nem is vádként, de mindenképpen veszélyt jelentő felemlítésével vitatkozik évekkel később annak a kritikának a szerzője (TOLDI, 1998), aki szerint az *Olyan, mint ha nyár volna* című Gion-kötet kapcsán népszerűség miatt „fanyalogni” olyan prekonceptióra épülő téveszme, amely „minden reális alapot” nélkülöz. Ugyanis a vajdasági magyar irodalom, sőt kultúra, véli a kritikus, mindig is „olyan kicsi volt, hogy szó sem lehetett irodalmi rétegek kialakulásáról”, s bár erre „Elvi lehetőség lett volna”, kivált azt követően, hogy szerb és horvát közvetítéssel a „szórakoztató irodalom filléres kiadványai” is megjelentek a piacon, a vajdasági magyar próza továbbra is nélkülözte az ún. könnyű műveket. „Tudtommal, írja a kritikus, nem is próbálkozott senki, hogy például agytorna gyanánt krimit írjon, vagy szórakoztató szerelmes regényt tegyen le az asztalra.” Itt az irodalom mindig is komolyabb ügy volt, semhogy csak szórakoztasson. S talán ezért fogadta Gion novelláskönyvét is bizonyos fokig értetlenség.

De ez a kritika *Jéghegyen, szalmakalaphan* című válogatott elbeszélésekből szerkesztett könyve kapcsán íródott, amely egyike Gion Pesten megjelent három novelláskötetének. Mindhárom ismérve, hogy bennük az írói munkásság mindkét, újvidéki és pesti korszakában írt szövegek találhatóak, azzal, hogy egyre inkább a kilencvenes évek aktuális tematikája lesz a domináns, amint ez a *Mint a felszabadítók* című kötetben szépen megmutatkozik. Annak ellenére, hogy ebben a tizenöt elbeszélést tartalmazó könyvben a jugoszláv polgárháború háttérként van jelen, Gion nem háborús könyvet írt. Hiszen Iрмаi József, a sokfelé megfordult, sok embert ismerő asztalosmester, aki két szöveget, a keretül szolgáló nyitó és záró történetet leszámítva, narrátora az elbeszéléseknek, történetei között olyanok is vannak, melyeket Gion jóval a jugoszláv polgárháború kitörése előtt írt és publikált még valahol a hetvenes években.

Annak ellenére, hogy a háborús tematika egyre inkább teret nyert Gion novellisztikájában, amint ezt a novellák a hagyatékból alcímet viselő posztumusz kötete, a *Mit jelent a tők alsó?* tanúsítja, nem ír konkrétan a háborúról, még ha alakjai, s ezek múltja, viselkedése egyértelműen a kilencvenes évek eseményeinek függvényében alakulnak, ami két okból adódóan is természetes. Egyrészt, mert Gion nem akart, s nem is tudott elszakadni attól a közegtől, melyben több mint félszázadot leélt, másrészt viszont úgy érezhette, hogy legjobban akkor tud megfelelni az iránta támasztott kiadói, kritikusi, olvasói elvárásoknak (s ezzel kapcsolatban akár ismét felmerülhet a népszerűség veszélye!), ha a térségben nagy figyelmet kiváltó konfliktusokról, eseményekről ír. Nevezetesen a délszláv térségben zajló háborús eseményekről s ezek hatásáról a környező régiókban. „Az

elveszett jugoszláv valóságtól búcsúzik” (VÖRÖS, 1996), emlékezik, és egyben kissé prófeciát is mond, amit azonban némileg kérdésessé tesz az utólagos tudás, hogy annak ismeretében ír, ami történt, s amit megjósolni sem kell már. Szerencsére ezt a „mindentudást” feledteti, hogy „nagyon jól ismeri ezt a világot, és tudja, hogyan kell hatásosan felidézni az elmúlt időket. Remek ábrázolóművész. És még remekebb háttérfestő” (KÁROLYI, 1996). Bár, olvasható ugyanebben a kritikában, „az írói anyagban több van, mint ami ebben a könyvben megjelenik”, s hogy komoly elbeszélői tehetsége mellett olykor „felületes szövegszerkesztés és párbeszéd-technika” is megfigyelhető, a „szereplők néha túlbeszélik a történeteket”. Ugyanakkor kétségtelen, hogy ügyes elképzelés az, hogy két egymást kizáró, s az életben mégis gyakran kapcsolódó toposzt állít a történetek középpontjába: a háborút és a művészetet, az előbbi az erőszak, az agresszió képében demonstrálódik, az utóbbit pedig az irodalom, ennek egy képviselője, az alteregóként is felfogható M. Holló János testesíti meg, ahogy Gion szinte ugyanabban az időben összeállított kötetében, az *Izsakhárb*ban láttuk.

Ellentétben a kritikai észrevételeket sem mellőző megnyilatkozással, találkozunk csak dicsérni tudó méltatással is, mely szerint éppen „*elbeszélőként* Gion meglehetősen egyedül áll az újabb magyar irodalomban”. Ezt az a kivételes erénye tanúsítja, hogy „megőrizte a szavak, a mondatok, a metafora és a történet erejét”, ebben Tamási Áron rokona. Bodor Ádámmal viszont a „történetmondás következetessége” rokonítja. (Van kritikus, aki Hrabal-rokonságot vél felismerni!) De, jegyzi meg a kritikus (FÜZI, 1997), miközben Gion ragaszkodik a történethez, „egyben azt is jelzi, hogy az általa felépített világ nemcsak tartalmi, hanem formai vonatkozásait tekintve is összedől”. Sajátos feszültséget kölcsönöz Gion elbeszéléseinek ez a kettősség. Egyfelől bemutat egy világot, másfelől pedig érezteti, az elbeszélhetőségnek vége, határai vannak, amelyeket nem lehet átlépni, amin túl nincs tovább. S ő mégis mesél, megszállottan mesél, mert mást nem tud, s nem is akar csinálni.

A három pesti kötet a hasonlóságok ellenére több egyedi sajátossággal is rendelkezik. A *Mint a felszabadítók*, Gion más műveihez hasonlóan, amint a kritikákból is látszik, problematizálja a műfaj kérdését. A cím alatti műfaji meghatározás szerint a kötet elbeszéléseket tartalmaz, szám szerint tizenötöt, melyből az első és az utolsó keretbe zárja a többi. Ezekben Irmái József asztalosmester történetei olvashatók. Ez a szerkesztési technika, melynek két alaptényezője a keret és az elbeszélő alakja, eleve a szövegek szorosabb összefüggésére utal, s mint ilyen felveti a műfaji átminősítés lehetőségét. A kötet „valahol a novellafüzér és a regény között tétovázik” (BÉNYEI, 1996). A képletet ennél némileg bonyolultabbá teszik egyrészt

a különféle idősíkok, illetve az asztalosmester és az öt hallgató s történeteit irodalmi szövegekké formáló író, M. Holló János viszonya. Mind a mesélő iparos, mind pedig az író alakja elegendő lehet ahhoz, hogy ne csak novellafüzérnek, hanem akár regénynek is tekintsük a kötetet, hogy majdnem-regényként beszéljünk róla. Ahhoz, hogy a kötetéről, mint „egységes műegész”-ről (SZILÁGYI, 1997) beszélhessünk, a lényegében inkább formai vonatkozások mellett sokkal nyomósabb érv, amely szerint a narrátor, Irmay József „legfontosabb tulajdonsága” – a részvét, ahogy ezt a kötet egyik kritikus (BÉNYEI, 1996) elemző módon kifejti: „A történetek, melyek kronologikusan számolnak be életének egy-egy epizódjáról, Irmay József szeret és megcsalattatik (»Jó lélek költözött beléjük«, »A mimózákat nem szabad késsel bántani«, »Március«, »Halk szavú tisztességes lányok«), megsajnálja a szomorúakat és valahogy segít rajtuk (»Jó lélek költözött beléjük«, »A mimózákat nem szabad késsel bántani«, »Rádió és gumibot«, »Mint a felszabadítók«, »Nemzeti színek«, »Halk szavú tisztességes lányok«). Irmay József a saját életében mindig csalódik, megcsalattatik, s bár másokon képes segíteni, egy kicsit mindig kívül marad, munkája és részvéte által van jelen a világban. És így jut el, észrevétlen természetességgel, a bibliai József szerepéig: mire végigmondja történeteit, rájövünk, hogy József élettörténetét olvassuk. Utolsó »saját« elbeszélésében vállalja a kancsal madonna (Kopilovics Marika) törvénytelen gyermekét, ebben a történetben azonban Mária és József fia nem megváltó, hanem fegyvercsempésszé avanszált tizenéves tömeggyilkos” (BÉNYEI, 1996).

Négy előző kötetből állt össze a válogatott novellákat tartalmazó *Jéghegyen, szalmakalapban* című kiadvány. Olvasható ebben a teljes, még Újvidéken kiadott *Ezen az oldalon*, amely sohasem volt magyarországi forgalomban, négy, illetve öt novella található az *Olyan, mintha nyár volna*, illetve *Az angyali vigasság* című kötetekből, valamint nyolc szöveg a tizenöt elbeszélést tartalmazó, két évvel korábban kiadott *Mint a felszabadítók* című kiadványból. Emellett három eddig kötetben meg nem jelent novella is helyet kapott ebben a válogatásban, amely újfent felvethette a gioni prózaírás megkerülhetetlen, kötetről kötetre ismétlődő dilemmáját, műfaji szempontból hová lehet besorolni az egyes köteteket. Mivel az *Ezen az oldalon*-t a válogatás teljes egészében tartalmazza, ebből arra lehet következtetni, hogy a kötet összeállítója, Domokos Mátyás szerint nem bontható meg a kötet szerkezete. Ugyanakkor viszont mivel ennek akadályát nem látta a szerkesztő az említett másik három kötet vonatkozásában, nem is vette figyelembe a kötetekkel kapcsolatban megfogalmazott kritikusi észrevételeket, melyek mindhárom Gion-könyvet összefüggő egészként, novellafüzérként, sőt, regényként minősítették.

Mind a három új novella Gion pesti, a kilencvenes évek tematikáját preferáló korszakába tartozik. S mint ilyenek kettő közülük helyet is kapott Gion posztumusz, *Mit jelent a tők alsó?* című, hagyatékból vett, naplókát és novellákat tartalmazó kötetében, amely csak részben fedi a szerkesztői jegyzetben olvasható koncepcionális elvet, mely szerint a válogatás egyetlen novellája olvasható más kötetben. Valójában még négy másik kötetben már megjelent novellát is besoroltak, nyilván mert úgy vélték, hogy a válogatás három novellaciklusába ezek beleilleszthetők. Kétségtelenül, ugyanakkor sajátos és egyben sajnálatos is, hogy Gion régebbi, nem a háborús tematikába tartozó szövegeiről nem vett tudomást a kötet összeállítója, holott a pálya kezdetén, a Symposionban és az Új Symposionban közölt novellák sem lettek volna érdektelenek, akárcsak a Magyar Szóban 1975-ben nyolc folytatásban közölt *Történetek egy régi forgópisztolyról* című, akár ciklusnak is tekinthető szövegek. Azok a gioni mesélőkészség kezdeteiről, alakulásáról, ezek pedig a gioni prózának a ponyvához való, több szövegében tapasztalható kötődéséről tanúskodhattak volna, s így a hagyatéék több oldalát is bemutathatta volna a válogatás, ahelyett, hogy a kilencvenes évek közepétől kiadott kötetek állandó háborús tematikájú szövegeinek számát duzzasztották volna néhány valóban kevésbé sikerült novellával, amelyek, mint a *Műfogsor az égből*, kétségtelenné teszik, hogy Gion hajszolta, erőltette az aktualitást, s ennek érdekében még az első kötetében meghalt hőst, a Szegény Kis Rahmanovicsot is életre keltette, mert úgy vélhette, hogy bosnyák származása folytán beleillik abba a tematikába, amelyet kurrensnek tartott. Erre utal, hogy szövegeinek fontos, állandó szereplője a Pesten élő „író figurája” (PAPP ÁGNES, 2004), aki által a pesti alvilág is, a balkánival összefonódva, helyet kap a szövegekben, s aki könnyen azonosítható magával a szerzővel. Nyilván ezt az azonosíthatóságot látta a kötet szerkesztője is, amikor Gion naplórészletei között válogatva állította össze a könyv első fejezetét.

Jegyzetek

- BÁNYAI János: Írói szigorúság nélkül. Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna. Magyar Szó 1974. dec. 14.
- BÉNYEI Tamás: Gion Nándor: Mint a felszabadítók. Kritika 1996/11.
- DÉR Zoltán: Tudósítások a semmi közeléből. 7 Nap 1975. máj. 30.
- FÜZI László: Az elbeszélés gyönyörűsége. Gion Nándor: Mint a felszabadítók. Tiszatáj 1997/4.
- HERCEG János: Olyan, mintha nyár volna. Együtt, Újvidéki Rádió 1975. febr. 3.

KÁROLYI Csaba: Mint a rétes. Gion Nándor: Mint a felszabadítók. Élet és Irodalom 1996. júl. 19.
KOPECZKY Csaba: Állóvizek. Üzenet 1975/9.
KURUCZ Gyula: Elfogultság. Élet és Irodalom 1975/42.
PAPP Ágnes Klára: Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó? Kortárs 2004/5.
SZAKOLCZAY Lajos: Novellák fényből, virágból. Gion Nándor: Olyan, mint-ha nyár volna. Új Írás 1976/2.
SZÁVAI János: Jugoszláviai magyar elbeszélők = Sz. J.: Zsendül-e a fügefafa ága? Szépirodalmi Kk., Bp., 1984.
SZILÁGYI Zsófia: Felgyújtják a világot? Gion Nándor: Mint a felszabadítók. Alföld 1997/1.
TOLDI Éva: Az író utcája. Gion Nándor: Jéghegyen, szalmakalapban. Forrás 1998/11.
VÖRÖS István: Gion Nándor: Mint a felszabadítók. Népszabadság 1996. jún. 1.

